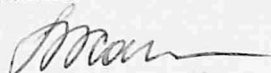

M82

3487

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

МОСКАЛЕНКО ЛАРИСА МИКОЛАЇВНА

УДК 296.4 : 316.46

**ФЕНОМЕН РЕЛІГІЙНОГО ЛІДЕРСТВА НА ПРИКЛАДІ
ІУДЕЙСЬКИХ ТРАДИЦІЙ**

09.00.11 – релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2012

8665

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Науковий керівник: доктор філософських наук
Єленський Віктор Євгенович
Український католицький університет,
завідувач кафедри богослов'я

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Стадник Микола Миколайович
Національна академія державного
управління при Президентові України,
професор кафедри політичної
аналітики та прогнозування

кандидат філософських наук, доцент
Швед Зоя Володимирівна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри релігієзнавства

Захист відбудеться «26» листопада 2012 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.21 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова: м. Київ – 01601, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: м. Київ - 01601, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «24» жовтня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.Ю. Корнійчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Лідерство є однією з найменш досліджених з-поміж найактуальніших проблем релігієзнавства. Історія релігії постає тісно взаємопов'язаною з історією харизматичних лідерів, навколо продукованих якими ідей і духовних смислів, а також заснованих ними інститутів (протоінститутів) і розгортається еволюція відповідної релігії. Науковий аналіз релігійного лідерства дозволяє розкрити механізми функціонування та взаємовпливу усіх компонентів релігійно-богословського комплексу. Результати дослідження лідерства дають змогу усвідомити характер еволюції духовних, соціальних і культурних потреб релігійної спільноти, визначити кореляцію між суспільно-історичною ситуацією, інтелектуальною та соціальною діяльністю лідера. Інститут релігійного лідерства, який протягом двох третин минулого століття здавався майже цілковито уневаженим і маргіналізованим у обмежених соціальних анклавах, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. засвідчив власну вітальність і здатність впливати не лише на релігійну поведінку й ціннісні настанови послідовників тієї чи іншої релігії, але й на політичні процеси і навіть міжнародні відносини. Глобальна архітектура сучасного світу склалася не в останню чергу завдяки релігійним лідерам.

В іудаїзмі, з його особливим наголосом на святості писаного Закону і визначній ролі духовного інтелектуалізму, лідерство відіграє особливу і, багато у чому відмінну від інших авраамічних релігій роль. Специфічність цієї ролі визначається особливостями внутрішніх спільнотних зв'язків єврейських громад в іновірному і часто антиіудаїстськи налаштованому середовищі. У сучасному світі інститут лідерства в іудаїзмі має значний вплив на послідовників, а тому важливим залишається визначення ролі духовного лідера у збереженні національних традицій іудаїзму. Дослідження феномену лідерства в іудаїзмі уможливує поглиблене усвідомлення витоків іудейських традицій, а також дозволяє збагатити теоретико-методологічні засади вивчення природи і функціонування різних моделей релігійного лідерства.

Визнання виняткової ролі духовного лідера в іудейській традиції взагалі і в хасидських традиціях зокрема поєднується з достатньо скромним рівнем дослідження цього яскравого і багатомірного явища науковим інструментарієм, що істотно мінімізує уявлення про іудейську релігію, її історію, філософію та інститути, а також перешкоджає «піднесенню іудаїки до рангу науки», про необхідність і безальтернативність чого писав Емануель Левінас. Комплексний аналіз лідерства в іудаїзмі – з погляду особистісних якостей, поведінкових стереотипів, змінюваної ситуації, релігійно-духовної атмосфери, суспільно-політичних трансформацій та етапів розвитку феномену, який дедалі частіше визначається як «єврейська цивілізація», не може вважатися науковою проблемою, яка знайшла своє вирішення.

Усе вищезазначене, а також недостатній інтерес до проблеми, що спостерігається в українській релігієзнавчій літературі, і зумовили звернення до феномену релігійного лідерства в іудейській традиції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукових досліджень кафедри культурології «Дослідження

проблем гуманітарних наук»; що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, затвердженого Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2006 року) та комплексної наукової програми НПУ імені М.П. Драгоманова «Актуальні проблеми розвитку духовної культури України». Робота виконується у межах науково-дослідної теми кафедри культурології «Сертифікатні програми як складова в системі підготовки науково-педагогічних кадрів» № 8/10-11. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол №7 від 23 лютого 2012 р.).

Мету й завдання дисертаційного дослідження визначено з урахуванням стану наукової розробки та актуальності проблеми. **Мету** дисертації становить дослідження релігійного лідерства на прикладі іудейської традиції, його структурний аналіз у контексті компаративного, історичного та філософського розрізів.

Відповідно до поставленої мети визначаються такі **завдання**:

- здійснити порівняльну характеристику релігійного та політичного лідерства, визначити зміст феномену релігійного лідерства, його сутнісних особливостей;
- окреслити основні групи механізмів впливу лідера на членів іудейських громад під час комунікаційних процесів;
- структурувати поняття релігійної харизми, надати характеристику її визначальних рис в іудаїзмі;
- систематизувати історичні форми релігійного лідерства в іудаїзмі, виділити основні аспекти діяльності лідера в єврейській громаді, охарактеризувати загальні компоненти у структурі релігійного лідерства, що притаманні іудейській традиції; здійснити аналіз релігійної діяльності цадика, визначити його роль та сфери впливу на прикладі єврейських громад Східної Європи;
- проаналізувати образ релігійного лідера крізь призму взаємозв'язку об'єктивних та суб'єктивних чинників на прикладі релігійної діяльності Нахмана Брацлавського;
- запропонувати нові критерії у типологізації релігійного лідерства, здійснити характеристику кожного з типів на прикладі діяльності хасидських лідерів.

Об'єктом дослідження є релігійне лідерство.

Предметом дослідження є феномен релігійного лідера в іудейсько-хасидській традиції.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять фундаментальні ідеї теоретиків релігієзнавчої науки, праці визначних соціальних філософів, соціологів і психологів: Б. Басса, М. Вебера, Г. Греснома, Р. Дафта, Е. Дюркгайма, Т. Карлейля, Л. Картера, С. Клубека, Г. Лебона, Т. Маака, А. Маслоу, С. Московичі, Л. Окса, П. Сорокіна, А. Сосланда, Р. Стогділла, Г. Тарда, З. Фройда, Е. Фромма, Ф. Хеллера та ін., а також роботи дослідників, що розкривають зміст функціонування лідерства в інституті політики: Д. Бернса, Ж. Блонделя, Н. Макіавеллі, М. Мамфорда, Н. Плеса, М. Сікера, Н. Фрейк та ін. Важливими для розуміння феномену релігійного лідерства є праці провідних українських філософів та релігієзнавців: І. Богачевської, Е. Бистрицької, В. Бондаренко, В. Єленського, М. Заковича, А. Колодного, І. Ломачинської, М. Стадника, М. Черенкова, З. Швед,

П. Яроцького. Наступною групою праць дослідників, на які автор спирається під час роботи над дисертацією, є розвідки, присвячені висвітленню того чи іншого історичного типу лідерства, що притаманний іудейським традиціям, та розкривають його в різних аспектах: І. Барталя, Д. Бленкісопа, М. Бубера, Й. Вейнберга, І. Галанта, Ю. Гессена, С. Городецького, А. Гріна, С. Дубнова, Ш. Етtingера, І. Іткіса, І. Йоста, З. Крупицького, Ф. Канделя, Я. Кац, І. Левікова, І. Лур'є, Ц. Марка, А. Мор, І. Оршанського, М. Рижського, Д. Роскіса, І. Турова, Е. Урбаха, Й. Флавія, В. Фуркало, А. Штейнзальца та ін.

Автор виокремлює у фундаментальних підходах до осмислення феномену лідерства логічний, історичний та міждисциплінарний, що уможлиблює всебічний аналіз еволюції інституту лідерства в іудаїзмі.

Джерельну базу дослідження становлять, передусім, ТаНаХ, Талмуд, в яких закладена і відображена іудейська традиція, а також релігійна спадщина видатних єврейських релігійних мислителів та лідерів - Нахмана Брашлавського, Залмана Шнеєрсона, Менахема Менделя Шнеєрсона, у творах яких виразно розкривається іудейське розуміння лідерства.

Методи дослідження. Аналізуючи особливості феномену релігійного лідерства, автор дотримувалася загальноприйнятих у вітчизняній філософії та релігієзнавстві принципів об'єктивності, системності, толерантності, позаконфесійності та історизму.

Значну роль у дослідженні феномену релігійного лідерства, в контексті кристалізації релігійної харизми та аналізу її природи, а також у визначенні ролі соціально-психологічних механізмів впливу лідерства, відіграв міждисциплінарний підхід. Застосовувався також історичний підхід у процесі дослідження впливу об'єктивних чинників, як історичних умов, духовних потреб громади на оформлення і функціонування релігійного лідерства на прикладі діяльності Нахмана Брашлавського.

У дисертації автор використовує сукупність дослідницьких методів, що застосовуються у гуманітарних та соціальних науках, серед яких: компаративний аналіз (при дослідженні основних складових елементів релігійного лідерства шляхом порівняльного аналізу його функціонування в інституті політики та релігії), структурно-функціональний (у процесі аналізу діяльності цадика, як історичної форми релігійного лідерства в хасидизмі та його функцій у єврейській громаді), моделювання (під час аналізу релігійної діяльності Нахмана Брашлавського), а також синтезу та узагальнення.

У своїй сукупності методи, які автор використовувала у процесі дослідження, дали можливість релігієзнавчо-філософському дослідженню відобразити релігійного лідера в іудейсько-хасидській традиції.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі вперше у вітчизняній філософсько-релігієзнавчій літературі здійснено аналіз інституту лідерства в іудаїзмі як соціального, духовного і культурного агента трансляції текстового канону, зафіксованої письмовою традицією макрокультурної моделі, релігійного, суспільно-економічного та соціокультурного досвіду, історичної пам'яті, моральних і духовних цінностей, а також як організаційно-регулятивного фактора життєдіяльності єврейської спільноти.

При цьому автор дійшла висновків, які містять у собі елементи наукової новизни.

Уперше визначено, що суспільно-політична культура іудаїзму ґрунтується на фундаментальних принципах соціальної поведінки, яка постає як результуюча від складної взаємодії трьох інтелектуальних складових, представлених діяльністю трьох типів релігійного лідерства в іудаїзмі, а саме: протетичного, священничого та мудрецького. Ці три типи лідерства забезпечили свого часу безперервність єврейської релігійної традиції і зробили визначальний внесок у становлення традиційного іудаїзму;

- систематизовано основні історичні форми лідерства, що представлені у єврейському соціумі та об'єднанно їх у групи, головними критеріями яких є джерело влади та пов'язаний з нею інструментальний набір впливу на послідовників. Серед них: інституціональна група (священство, рабинат), в основі якої лежить церемоніально-обрядовий та проповідницький аспект діяльності лідера; харизматична (пророки, падики), головним інструментом якої є харизма та містичний зв'язок з трансцендентною силою, та група, джерелом релігійного авторитету якої визнаються глибокі знання релігійних традицій (мудреці). При цьому встановлено, що кожний формат релігійного лідерства з конкретною функціональною спрямованістю та цілями відповідає історичним потребам єврейської громади у збереженні і розвитку релігійної ідентичності;

- виокремлено три основні елементи, що складають структуру релігійного лідерства в іудаїзмі. Серед них: аналіз природи релігійної влади, характеристика комунікаційних механізмів впливу, функціональна спрямованість діяльності лідера і його вплив на інші соціальні інститути;

- *набуло подальшого розвитку* дослідження комунікаційних механізмів лідерського впливу, які функціонують у релігійних групах; зокрема, встановлено, що для іудейсько-хасидських громад характерна інтенсивність трьох з них: вербальні механізми, серед яких виділяємо усну, письмову комунікації та фонаційні засоби впливу; соціально-психологічні складові комунікаційного процесу (навіювання, наслідування, емоційне зараження) та безпосередній вплив лідера через особистісний набір рис та моральних якостей;

- розуміння процесів моделювання релігійного іміджу лідера, які перебувають у тісному взаємозв'язку об'єктивних чинників (таких, як історично-ситуативний фон, потреби громади, природа лідерства) з суб'єктивними факторами, такими як особисті риси лідера, комунікативні та інструментальні механізми впливу на послідовників;

- дослідження основних типів діяльності релігійних лідерів взагалі і таких, як ідеологічна діяльність, просвітницька діяльність та організаційна діяльність зокрема;

- *уточнено* специфіку релігійного лідерства: останній постає як важливий (часто – невід'ємний) елемент функціонування усього релігійного комплексу, що ґрунтується на релігійному віровченні і зумовленій віроповчальними настановами соціальної поведінки. Релігійна мотивація у сприйнятті релігійного лідера, уявлення про його більш інтенсивний зв'язок із трансцендентним, яке (уявлення) може бути не тільки кодифікованим і інституалізованим, але й спонтанним і

неформальним, принципово вирізняє релігійне лідерство від усіх інших типів лідерства;

- поняття релігійної харизми, яка складається з трьох основних компонентів, що взаємодіють між собою: джерело харизми, яке визнається послідовниками як таке, що має трансцендентну природу та може реалізовуватися і в індивідуальній, і в інституційній формі; особлива енергія релігійного лідера, що формується під впливом процесу соціалізації та особистісних рис індивіда; процес взаємодії з послідовниками; Серед головних механізмів поширення релігійної харизми виділяємо наступні: ідею і глибoku переконаність у винятковості, вибраності та істинності релігійного знання; успіх, що доповнюється чудотворно-магічною складовою харизми; альтруїстична спрямованість діяльності харизматика.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів. Отримані наукові результати поглиблюють філософсько-релігієзнавче розуміння ролі релігійного лідера і створюють підґрунтя для подальшої розробки цієї важливої для низки соціальних і гуманітарних наук проблеми.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані у лекційних курсах і семінарських заняттях з релігієзнавства, соціології, в магістерських спецкурсах, а також для підготовки відповідних підручників і посібників.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження відображено в публікаціях і виступах дисертанта на таких міжнародних наукових конференціях: Міжнародній науковій конференції «Історія релігій в Україні» (Львів, 2010); Міжнародній молодіжній релігієзнавчій літній школі з іудаїки (Київ – Умань, 2010 р.); Міжнародній науковій конференції «Традиція і культура. Феномен діалогу: традиція і сучасність» (Київ, 2010 р.), Міжнародній науковій конференції «Історія релігій в Україні» (Львів, 2011); XVIII Міжнародній науковій конференції з іудаїки (Москва, 2011), XVII Міжнародній молодіжній релігієзнавчій зимовій школі з іудаїки (Москва, 2012), Міжнародній науковій конференції «Історія релігій в Україні» (Львів, 2012); Міжнародній молодіжній конференції з іудаїки (Санкт-Петербург, 2012).

Окрім того, результати дослідження автор використовував під час проведення лекцій та практичних занять з курсів «Релігієзнавство», «Соціологія» та «Політологія».

Публікації. Результати дослідження відображені в 5 наукових статтях (4 з яких - у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України для філософських наук), 2 тезах доповідей, опублікованих у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Структура та обсяг дисертації зумовлені логікою дослідження, яка випливає з поставленої мети та завдань. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел (190 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 195 сторінки, з них – 176 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дисертації, показано зв'язок роботи з науковими програмами, сформульовано об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, визначено методологічну базу, науково-теоретичне та практичне значення дисертації, новизну отриманих результатів, зазначено відомості про апробацію дослідження та його структуру.

Перший розділ «Лідерство як об'єкт філософсько-релігійознавчого аналізу» присвячений визначенню ступеня розробленості теми, аналізу літератури та означенню ключових понять, що використовуватимуться у ході дисертаційного дослідження.

У підрозділі 1.1. «Основні теорії лідерства» зауважується, що, попри активне дослідження інституту лідерства в цілому, теоретичні засади його вивчення лишаються дискусивними. Розглядаючи теорії лідерства, автор пропонує систематизувати їх за критерієм визнання того чи іншого чинника як визначального у становленні лідера. До першої групи відносимо теорії, що аналізують особистісні якості лідера. До них входять теорії «великої людини або героя» (Дж. Дауд, Е. Дженнінгс, Т. Карлейль та ін.), теорії рис лідера (Л. Бернард, В. Бинхем, С. Кілбурн, О. Тед) та психологічні теорії.

До другої групи включені теорії, що спрямовані на визначення дій лідера, його взаємодії з послідовниками. Ця група об'єднує поведінкові теорії, теорії «очікування-взаємодії» (Дж. Хемфілд, Дж. Хоманс), атрибутивні теорії, теорії трансформаційного лідерства, а також мотиваційні теорії (В. Стоун, Д. Шлезингер, Дж. Штерн). Автори другої групи теорій намагаються знайти вихід із статичної оцінки лідерства, вивчаючи його крізь призму аналізу лідерських рис і лідерської поведінки. Одні з них досліджують власне лідерську поведінку. Інші приділяють особливу увагу поведінці у взаємовідносинах, тобто механізму взаємин між лідером і послідовниками. Головна новизна поведінкового підходу в тому, що він звернув увагу на оточення лідера, його послідовників, на уміння вибудовувати відносини між ними. Поведінка лідера почала аналізуватися, як вирішальний чинник, від якого залежить успіх або невдача при виконанні лідерських функцій. Сам лідер розглядається як організатор і носій певного стилю поведінки.

До третьої групи належать дослідження, визначальним чинником яких є аналіз умов, як об'єктивного фактору, що впливає на процес оформлення лідерства. Це теорії навколишнього середовища або ситуативні теорії (Х. Персон, В. Хокинґ). Ця концепція формувалася на висновках, що необхідність всякого лідерства визначається часом, місцем і обставинами. Дослідники цього напрямку вважають, що факт виникнення і становлення лідерства безпосередньо пов'язаний з різкими поворотами історичного процесу, з соціальними конфліктами і просто шонайгострішими кризовими ситуаціями, у які потрапляє те або інше суспільство. Саме такі ситуації створюють неодмінні умови для висунення на лідерські позиції осіб, які в повсякденному житті залишилися б непоміченими.

У дисертації наголошується, що під час дослідження релігійного лідерства можуть бути продуктивними відразу кілька теорій і наукових концепцій, кожна з

яких може виявитися необхідною при розгляді певних аспектів феномену, що аналізується.

Підрозділ 1.2. «Лідерство в іудейській духовній традиції та релігійній практиці як об'єкт релігієзнавчого аналізу» містить огляд літератури з лідерства загалом та аналізу дослідження лідерства в іудаїзмі зокрема.

Релігійне лідерство в іудаїзмі – це складний феномен, у формування якого залучено численні механізми. Тому його цілісне дослідження потребує звернення як до узагальнюючих праць щодо феномену лідерства, що дозволяють зрозуміти загальні характеристики, генезу, еволюцію та структуру лідерства, так і до наукових розвідок, присвячених аналізу тієї чи іншої історичної моделі лідерства в іудаїзмі (пророк, мудрець, цадик).

Важливе значення у формуванні загальних теоретичних засад дослідження лідерства мають праці визначних соціальних філософів, соціологів і психологів, автори яких розглядали витоки лідерства, котрі, в свою чергу, мають визначальну роль у процесі його функціонування (М. Вебер, Г. Лебон, Т. Карлейль, С. Московичі, Г. Тард, З. Фройд, Е. Фромм), а також дослідників політичного лідерства (Д. Бернса, Ж. Блонделя, Н. Макіавеллі, М. Мамфорда, А. Пахарєва, Н. Плєса, М. Сікера).

В окрему групу виділимо праці, в яких здійснюється дослідження лідерства в інституті релігії. Особливу роль тут відіграють дослідження Д. Фрейзера, щодо трансформації релігійної свідомості і пов'язаних із нею змін у форматі лідерства та стосовно основного арсеналу комунікаційних засобів лідера, а також праці І. Ломачинської та Н. Мечковської. Тут таки слід відзначити праці українських релігієзнавців, які становлять ґрунтовну теоретико-методологічну основу для розуміння феномену релігійного лідерства (Е. Бистрицька, І. Богачевська, В. Бондаренко, В. Єленський, М. Закович, А. Колодний, М. Стадник, М. Черенков, З. Швед, П. Яроцький).

Важливе місце у визначенні особливостей лідерства в іудаїзмі посідає аналіз їх історичних форм, дослідженню яких присвячені праці Е. Берковича, П. Ейдельберга, Д. Елазара, Е. Кларка, І. Левінталя, М. Рижського, Е. Урбаха, В. Херберга, Л. Фінкельштейна. Аналіз чинників, що вплинули на формування цадика, як історичної форми лідерства, та оцінка ролі його діяльності в єврейській громаді, здійснюються в контексті дослідження хасидського руху. Цій темі присвячені роботи М. Бубера, І. Галанта, Ю. Гессена, С. Городецького, С. Дубнова, Ш. Етінгера, І. Йоста, З. Крупицького, І. Оршанського, Г. Шолема.

Окреме місце в наукових розвідках хасидизму та аналізу діяльності цадика займають дослідження вітчизняних вчених (О. Рибак, І. Туров, В. Фуркало).

У дисертації визначено недостатність дослідження окремих аспектів лідерства в іудаїзмі. Зокрема, більшість вчених використовувала історичний підхід у дослідженні зазначеної проблематики, у якому лідерство постає як елемент віровчення, результат конкретних історичних причин, причому потреба громади у тій чи іншій формі лідерства не враховується. Фактично, поза увагою дослідників залишається структурний підхід щодо дослідження релігійного лідерства, визначення його основних складових елементів, їх характеристика. Бракує також

комплексного аналізу взаємовпливу об'єктивних та суб'єктивних чинників, що впливають на формування релігійного образу лідера в колі послідовників.

Другий розділ «Релігійне лідерство як соціально-психологічний та соціокультурний феномен» складається із трьох підрозділів. У підрозділі 2.1. «Релігійне і суспільно-політичне лідерство: компаративний аналіз», де у процесі порівняльного аналізу між політичним та релігійним лідерством розкривається зміст останнього.

Нелінійне функціонування релігійного і політичного авторитету в контексті різного історичного часу дозволяє визначити лідерство як явище, що має універсальні риси. Функціонування феномену лідерства забезпечується не просто наявністю «над-ідей», а її інтеріоризацією лідером. Невід'ємною рисою релігійного лідера є глибока переконаність і віра у запропонований ним шлях до спасіння, який передбачає духовні практики і визначений ним (або представлений як успадкований від безумовно авторитетного джерела) кодекс поведінкових норм.

Лідерство передбачає тривале, а не спорадичне використання влади. Це означає, що лідер володіє волею до здійснення відносно організованих груп, які мають більш або менш сталу структуру і розподіл ролей між послідовниками. Як у політичному, так і релігійному інститутах лідер орієнтується на певне коло послідовників. Рівень їхньої консолідованості є прямо пропорційним беззастережності віри у пропонувані лідером релігійні максими і соціальні конструкти.

При цьому дуже важливу роль у оформленні лідерства відіграє ситуативний ландшафт, під яким тут розуміється історичний фон, місце та часовий вимір, у якому реалізується феномен лідера.

У підрозділі 2.2. «Основні механізми впливу лідера на послідовників у процесі релігійної комунікації, відображенні єврейською релігійною традицією» розглядається релігійний простір, де розгортається інститут лідерства і який відрізняється форматом комунікації, до якого залучені всі члени релігійного співтовариства, і який має своєрідний стиль, жанр і лексику повідомлень. Особливістю комунікаційного процесу тут є присутність трансцендентної сили як невід'ємного і головного учасника спілкування. У релігійному спілкуванні використовуються всі сенсорні канали сприйняття інформації, у тому числі – малопродуктивні у публічній комунікації.

У період становлення монотеїстичних релігій посередницька функція релігійного лідера у передачі інформації трансформувалася у більш складну – пророцьку – форму. Слово стає первинним механізмом дії на спільноту, що знайшло своє відображення у проповіді як релігійній формі комунікації. Воно стає визначальною формою комунікації у пророчій діяльності, що впливало на формування релігійного образу пророків і водночас – підкреслювало їхні особистісні риси, і, відповідно, надавало комунікаційному процесу індивідуальних характеристик.

Пророки першими почали використовувати письмову вербальну комунікацію з метою трансляції релігійного віровчення наступним поколінням. Письмова релігійна комунікація реалізує одне з головних завдань інституту релігії –

поширення системи віровчення у просторі (на різних територіях), у часі (протягом тисячоліття) і в суспільстві, незалежно від його стратифікації.

Традиційною формою релігійної комунікації в напрямі «від людей - до Бога» є молитва, богослужіння, обряди. Важливою структурною одиницею всякої єврейської молитви є благословення («браха»), за яким йде звернення до Бога від другої особи. Хоча усі молитви віруючі можуть читати самостійно, проте єврейська традиція рекомендує завжди, коли є можливість, колективну молитву.

Під час організації релігійним лідером колективних молитов та культових дій використовуються не лише невербальні і вербальні засоби, але й соціально-психологічні механізми: навіювання, наслідування та емоційне зараження, тобто такі інструменти впливу, які інтенсифікують інтеграцію не тільки контактних груп, так й великих мас людей. Дієвість сили соціально-психологічних механізмів прямо залежить від глибини та яскравості емоційного збудження, що йде від комунікатора.

Одним з елементів невербальної комунікації, що впливає на сприйняття послідовниками релігійної інформації, є використання релігійним лідером таких фонаційних інструментів, як гучність, висота голосу, темп, паузи, логічний наголос і тон. Фонаційні механізми найтісніше пов'язані з вербальними засобами - фактично вони «озвучують» слова у мовному контексті, додають висловам комунікативну завершеність і виразність.

Фундаментальною основою комунікаційного механізму впливу на послідовників, є безпосередньо особистість лідера з його визначальними рисами. Важливим у встановленні рівня впливу на послідовників є особистий життєвий досвід лідера, що відображає взаємозв'язок між його словом і його діями. Проте основою феномену релігійного лідерства є його морально-етична спрямованість: поєднання схвалюваних моральних чеснот, ексклюзивність релігійних знань, поведінкові моделі, які або служать зразком для наслідування послідовниками, або є недосяжними і сприймаються як ідеал.

Підрозділ 2.3. «Харизма та її оприсутнення в іудаїзмі». Процес оформлення і впливу харизми в інституті релігії має відмінні риси від функціонування харизми в політичному середовищі, що, насамперед, обумовлено особливостями релігійної свідомості. Релігійна харизма може відрізнитися і за типом її джерела, і механізмами впливу на послідовників.

Відкритим залишається питання природи харизми. У ранньому варіанті теорії рис лідера, в центрі якої міститься ідея надзвичайної обдарованості особи, харизма - винятково природний дар, властивий особі, досягти який в інший спосіб неможливо жодними зусиллями (М. Вебер, Г. Лебон, С. Московичі). Харизма розриває усталений зовнішній устрій, ламає традиційний хід історії і попередню упорядкованість. Вона виростає не з внутрішнього розвитку, а приходить ззовні і тому розглядається як трансцендентний інститут.

У психоаналітичній літературі (А. Бхайд, Х. Кохут, В. Кравченко, Л. Окс, Е. Фромм) походження харизми часто розглядається у тісному зв'язку з процесом первинної соціалізації, а саме необхідністю встановлювати особисті зв'язки з родичами, що є природженою потребою дитини. Емоційна інвалідність або неповноцінність прагне бути компенсованою такою якістю, як привабливість в очах інших. Харизматичність тут стає результатом взаємодії внутрішнього світу особи і

зовнішньої соціальної реальності, яка безперервно впливає на індивідуальну і колективну психіку.

Становлення релігійної харизми проходить два етапи. На першому етапі діяльність особи спрямована на внутрішній пошук, глибокий самовимір духу. Коли процес духовного самопізнання завершується, носій харизми, інтуїтивно оцінюючи потребу спільноти, переходить до другого етапу і генерує свій вплив ідеї у напрямі окремих груп. Кульмінацією цього періоду є релігійне пробудження, одкровення як форма духовного пізнання у взаємозв'язку з трансцендентною силою.

Одним з елементів, що характеризують віртуоза-харизматика, є глибока переконаність у поширюваних ним ідеях, навіть якщо з часом вони стають діаметрально протилежними тим, які первісно проголошувалися. Напруженість власної віри харизматичного лідера надає його словам величезної сили переконання.

Надзвичайно важливою функцією пророка-харизматика є прогностична, що реалізується як ясновидство й пророкування майбутнього. Пророкування стає елементом єдиної релігійної концепції, що охоплювало все людство і весь часовий простір.

Невід'ємною складовою феномену харизми є успіх лідера. Причому він найчастіше постає не як наслідок сумлінної духовної роботи і глибоких релігійних переконань особи, реалізації її особистих рис, а стає підтвердженням взаємозв'язку лідера з трансцендентною силою, результатом втручання трансцендентних сил, що не залежать від особистих характеристик лідера, але підтримка яких свідчить про вірність обраного лідером шляху. Конструювання структури харизми з її визначальними рисами в іудаїзмі здійснюється у підрозділі на прикладі релігійної діяльності Мойсея.

Третій розділ «Релігійне лідерство в іудейській духовній традиції» складається з чотирьох підрозділів. У підрозділі 3.1. «Історичні форми лідерства в іудаїзмі» систематизуються форми лідерства, притаманні іудейській традиції, виокремлюються їх структурні елементи.

Першою інституційною формою релігійного авторитету в іудаїзмі було священство. Основна релігійна діяльність священства була церемоніально-обрядовою, яку воно втрачає з руйнуванням Другого Єрусалимського Храму. Життя священника, як релігійного авторитету, було суворо регламентовано, складалося із жорстких релігійних приписів й заборон, які підкреслювали виняткову роль священника у єврейському суспільстві.

Однією з історичних форм релігійного лідерства є пророцтво. Воно виростає з монотеїстичних уявлень і спрямовується на їхній захист: пророки стають найбільш полум'яними критиками суспільних виразок, вони таврують народ за гріх ідолопоклоніння, яке спричинилося до знівечених суспільних відносин і спотворених уявлень про справедливість.

Усіх пророків об'єднувало єдине світосприйняття: вони проповідували беззастережний монотеїзм й універсалізм, перебуваючи в постійній боротьбі з ідолопоклонством. Крім суто релігійних проблем, пророки намагаються дати відповідь на соціальні виклики свого часу. Вони ініціюють перенесення змістовного наголосу релігійно-духовної дії з культурної діяльності на сферу моралі та права. Усі свої натхненні одкровення пророки передавали у вигляді імпровізованих промов, що

оформлялися в поетичну форму з рефренами і приспіваними. Універсальною формою впливу на послідовників була емоційна проповідь з яскраво вираженою стрижневою ідеєю, навколо якої розгортається космічна епопея боротьби праведності з гріхом.

Після оформлення канонічної Тори на усну традицію було покладено нове завдання – інтерпретація Письмового вчення і поширення його на всі сторони життя, шляхом творчого осмислення. Тепер Тора стає об'єктом ретельного вивчення. На зміну пророкам приходять нові вчителі – книжники і мудреці. Мудреці (талмідей хахамім) змагаються у глибині знання Тори й Галахи, причому їхній інтелектуалізм, звернення до логіки й раціоналістичного інструментарію не є резонерством. У нюансах і найменших деталях традиції вони намагаються віднайти волю Бога і його припис стосовно конкретних життєвих ситуацій. Тобто раціоналізм в діях цих лідерів має не секуляризуючий, а сакралізуючий ефект. Мудреці виступають також суддями, провідниками складних ідей у тканину буденної свідомості, популяризаторами вчення і традиції.

Продовженням мудрецьства стає інститут рабинату – тобто зібрання рабинів, релігійних лідерів, об'єднаних авторитетом і правом вчити й *повчати*. Рабинат як форма об'єднання організації є інституційним оформленням

Підрозділ 3.2. «Цадикізм як модель релігійного лідерства» присвячений аналізу цадикізму, як форми лідерства та з'ясування основних його сфер впливу в хасидській громаді.

Відзначається, що цадик в хасидській громаді є харизматичною постаттю, діяльність якого ґрунтується на визнанні його особливого зв'язку з трансцендентним і особливим знанням про трансцендентне. Цадик, як тип релігійного лідера, увібрав у себе досвід і функції форм лідерства попередніх епох. Крім таких класичних механізмів впливу на своїх послідовників, як проповідь, молитва, релігійна література, цадик більш активно починає використовувати соціально-психологічні механізми, в основі яких закладений певний ритм та музика, які, у свою чергу, спрямовані на формування групових переживань і, зрештою, - спільної колективної свідомості.

Визначальним елементом цадикізму є глибокий містицизм лідера. Цадик перебуває у вічній вірності Богу і є каналом, що з'єднує Божественний світ трансцендентного з іманентним. Унаслідок глибокої релігійної концентрації він постійно перебуває серед Вищих сфер, де представляє єврейський народ. У віровченні про «сходження праведника» закладена стрижнева ідея його духовної діяльності: встановлення глибокого духовного зв'язку між наставником, який встановив такий зв'язок із Богом, і його учнями.

Авторитет цадика, як духовного лідера єврейської общини не був обмежений впливом лише у релігійній сфері, а так само поширювався і на економічну, і на суспільно-політичну сфери життєдіяльності єврейської громади. Хасидські цадики відтворюють формат духовної влади, за якої вона (влада) прагне до тотальності та охоплює чи не всі аспекти громадського, релігійного, сімейного життя тощо. Відповідно створюються хасидські двори як релігійні та адміністративні центри; харизма цадика стає спадковою – утворюються хасидські династії, де дар вчителя переходить його учням і родичам. Хасидський двір постає як особливий тип релігійного об'єднання, єдиним критерієм вступу до якого було визнання духовного

авторитету цадика і хасидизму як релігійної істини, що заснована на вірі у всюдиприсутність Бога, духовній зосередженості, релігійному натхненні, полум'яній молитві.

У підрозділі 3.3. «Моделювання релігійного образу Нахмана Брацлавського» здійснюється аналіз лідерства в іудаїзмі крізь призму взаємодії об'єктивних та суб'єктивних чинників. Вказується, що значний внесок в оформленні релігійних поглядів Нахмана Брацлавського, мало історичне тло. Вплив історичної ситуації відобразився у вченні Нахмана Брацлавського про роль цадика у хасидській громаді, жорсткій критиці сучасних йому цадиків як лжелідерів, виборі місцем релігійної діяльності Умані, пов'язаної з трагічними подіями в історії єврейського народу, боротьбі з Просвітництвом як реакція на новий етап єврейської історії.

Суб'єктивні чинники, що визначаються особистими якостями Нахмана Брацлавського, дозволяють розглядати його як особу харизматичну, що мала природні передумови до лідерства. Відмінною рисою Брацлавського цадика була його динамічність та психологічна скерованість на зміни.

Нахман Брацлавський вдається до різних форм впливу на своїх прибічників і приділяє велику увагу встановленню глибокого емоційного зв'язку із послідовниками. Популярними у релігійній практиці цадика були такі форми комунікації, як проповідь, притчі, історії. Казки Нахман Брацлавський використовував як один із найбільш ефективних комунікаційних засобів. Невербальні форми комунікації так само широко використовувалися Нахманом Брацлавським. Він перетворив музику і нігун (наспіви) на ключові інструменти служіння Богові, що відкривають доступ до перетворення світу, до власного блага і блага інших.

Підрозділ 3.4. «Типологія релігійних лідерів (на прикладі хасидизму)». В основі запропонованої типологізації релігійних лідерів виокремлюємо основні групи критеріїв, що визначають особливості функціонування того або іншого типу лідера: структурно-організаційну, інструментальну, комунікативну і функціональну. Структурно-організаційний критерій передбачає аналіз релігійного лідерства крізь призму його взаємодії з послідовниками, особливості функціонування у малій (вузькому колі учнів) або великій групі (діяльність спрямована на всю громаду), наявність адміністративного центру. Специфіка взаємодії лідера в малій або великій релігійній групі визначає основний інструментарій, який використовує релігійний лідер для впливу на послідовників. Окремою групою критеріїв є також комунікаційні засоби: механізми взаємодії лідера з послідовниками, які впливають на формування релігійного іміджу лідера і його стильової характеристики. Залежно від спрямованості релігійної діяльності та поставлених цілей виділяється функціональний критерій як змістовна характеристика діяльності лідера.

У підрозділі виокремлюються такі типи лідерства, як лідер-ідеолог (на прикладі релігійної діяльності Ізраєля Бешта), лідер-просвітитель (Шолома Дов Бера Шнеєрсона) та лідер-організатор (Менахема Менделя Шнеєрсона).

Лідер-ідеолог творить нові релігійні ідеї і або дає нову інтерпретацію старим, або знаходить нові аргументи для їхнього захисту.

Лідер-просвітитель виховує і формує духовну еліту, яка транслює віровчення в широкі маси.

Для лідера-організатора визначальною функцією є вироблення ефективних комунікаційних засобів та інструментарію у поширенні віровчення, поряд з традиційними він використовує інноваційні засоби впливу на послідовників.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні відповідно до його мети здійснено цілісний аналіз джерел, процесу оформлення і функціонування релігійного лідерства, його історичних форм в іудейсько-хасидських традиціях та механізмів впливу.

У структурі релігійного лідерства необхідно виокремити п'ять основних взаємодіючих елементів: віровчення, яке формує образ і поведінку релігійного лідера; власне постає лідера з його психологічними, соціальними і особистісними його характеристиками; послідовників, які консолідуються навколо запропонованої лідером ідеї; історичне тло, на якому розгортається діяльність лідера; комунікативний процес, що визначається взаємодією та взаємовпливом лідера з послідовниками.

Комунікативний процес охоплює емоційні відносини у групі та з трансцендентною силою; реалізацію цілісного і відповідного віровченню образу лідера; релігійну символіку, яка постає кодом релігійної ідентичності; рольові відносини, що визначають соціальну поведінку лідера у взаємозв'язку з послідовниками; моральність як фундаментальну основу релігійного лідерства.

Специфічною ознакою цього процесу є визнання центральної ролі у ньому трансцендентної сили і особливої ролі лідера, на якого покладені функції, які не зводяться до посередницьких: лідер є інтерпретатором традиції і ширше – Божої волі, він має сакралізувати буденність і не запобігати профанації сакрального.

Релігійна харизма є невід'ємною складовою релігійного лідерства, джерелом якої стає універсальна сила, що її осягає носій харизми, якого вона духовно пробуджує. Становлення харизми тісно пов'язано з особистою енергією релігійного лідера, яка формується під впливом низки чинників: особисті якості індивіда, особливостей процесу його соціалізації, специфіки соціальної групи, в якій перебував індивід у «передхаризматичний» період. Інтенсивність харизми визначається враженням, що її справляє на послідовників її носій; його здатністю контролювати релігійні переконання й поведінку вірних, переконувати їх змінювати свої погляди і вдаватися до тих чи інших, часто – шілковито ірраціональних дій. При цьому релігійне лідерство в іудаїзмі нерозривно пов'язане із визнанням абсолютного значення Святого Письма, глибокого сенсу кожного його слова, літери і наголосу, а також – нерозривної єдності Святого Письма як маніфестації і виразу Божої волі.

Реконструкція сутнісних рис головних форм лідерства в іудейських громадах (священство, пророцтво, мудрецьтво, рабинат та цадикізм) виявила, що формат релігійної діяльності і його функціональна спрямованість перебувають у тісному взаємозв'язку з потребами спільноти у збереженні традиції і трансляції її наступним поколінням. Кожна з форм лідерства має сутнісне ядро, що визначає формат її взаємодії з послідовниками: у священстві домінуючим виступає церемоніально-обрядовий аспект, у пророцтві – це містицизм і ясновидіння, у мудрецьтві – глибокі

релігійні знання, у рабинаті - синагогальна проповідь, у цадикізмі - акцент на чуттєво-емоційному способі служіння.

Аналіз природи та історичних форм лідерства дає змогу виділити три окремі, але взаємозв'язані аналітичні одиниці, які розкривають його сутність. Перша – це аналіз природи влади, в якій виокремлюється інституційний елемент – священство і рабинат, влада і вплив яких визначається місцем лідера в ієрархічній системі; харизматичний (пророки, цадики), які ґрунтують своє лідерство на зв'язку із трансцендентною силою; та мудрецький, що спирається на знання й інтерпретації традиції. Друга аналітична одиниця пов'язана з домінуючим комунікаційним механізмом (ритуально-обрядовий, вербальний (проповідь, притчі, загадки), чудодійно-містичний та особистий авторитет лідера). Третя – характеризує основні функції лідера в єврейській громаді. Це етична функція лідера, відповідно до якої він постає як зразок релігійної досконалості, духовної зрілості і моральної чистоти; суспільна функція, яка характеризує діяльність лідера спрямовану на інші соціальні інститути (сім'ю, право, освіту); функція релігійної практики, що безпосередньо характеризує зміст релігійної діяльності лідера.

На прикладі типу релігійного лідерства, що його здійснював Нахман Брацлавський, можна простежити процес формування і функціонування релігійного лідерства, яке відбувається у взаємодії об'єктивних чинників (історичний фон, потреби послідовників тощо) з суб'єктивними чинниками, такими, як особисті риси індивіда та застосовані ним механізми комунікації. Окремим і важливим елементом у функціонуванні релігійного образу є характеристика основних інструментаріїв впливу лідера на послідовників, через засоби комунікації, які відображають риси індивідуалізму і неповторності в образі лідера.

Дослідження лідерства в іудейській релігійній традиції із застосуванням структурно-організаційного, інструментального, комунікативного та функціонального критеріїв дозволяє виокремити три типи релігійного лідерства, а саме: лідер-ідеолог, лідер-просвітитель та лідер-організатор.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Москаленко Л. Цадикізм як елемент хасидського віровчення / Лариса Москаленко // Університет – К.: Видавництво Київського славістичного університету, 2007. – № 4. – С. 52–59.

2. Москаленко Л. Нахман Брацлавський та трактування ним цадикізму як духовного лідерства в контексті хасидського віровчення / Лариса Москаленко // Українське релігієзнавство – К.: Видавництво Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2008. – Вип. 47. – С. 37-45.

3. Москаленко Л. Історичні форми релігійного лідерства на основі іудейських традицій / Лариса Москаленко // Українське релігієзнавство – К.: Видавництво Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2009. – Вип. 51. — С. 125-133.

4. Москаленко Л. Пророки як формат релігійного лідерства єврейського народу / Лариса Москаленко // Наука. Релігія. Суспільство. – Донецьк: ІПШІ МОНУ і НАНУ «Наука і освіта», 2011. – № 1. – С. 128–134.

5. Москаленко Л. Мудреці як релігійні наставники поколінь / Лариса Москаленко // Нова парадигма – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2011 – Вип. 99. – 2011. – С. 55-62.

6. Москаленко Л. Класифікація релігійного лідерства в іудаїзмі / Лариса Москаленко // Історія релігій в Україні (Науковий щорічник) [Матеріали міжнар. наук. конф.]. – Львів: Логос, 2010. - Кн. II — С. 514-522.

7. Москаленко Л. Аналіз релігійного образу Нахмана Брацлавського через призму взаємодії об'єктивного та суб'єктивного / Лариса Москаленко // Історія релігій в Україні (Науковий щорічник) [Матеріали міжнар. наук. конф.]. – Львів: Логос, 2011. - Кн. II — С. 258-265.

Анотація

Москаленко Л.М. Феномен релігійного лідерства на прикладі іудейських традицій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11. – релігієзнавство. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова МОНмолодьспорту України, Київ, 2012.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню релігійного лідерства на прикладі іудаїзму. У роботі здійснено структурно-функціональний аналіз релігійного лідерства в контексті компаративного, історичного та філософського розрізів.

У роботі були розглянуті основні механізми впливу релігійного лідера на послідовників, визначено роль безпосередньо особистості лідера у цьому комунікаційному процесі. Здійснено структурний аналіз релігійної харизми як природного механізму впливу лідера на вірних, що знайшла своє відображення в іудейських традиціях. Становлення харизми тісно пов'язано з особистою енергією релігійного лідера, яка формується під впливом низки чинників: особисті якості індивіда, особливостей процесу його соціалізації, специфіки соціальної групи, в якій перебував індивід у «передхаризматичний» період.

Проаналізовано взаємозв'язок об'єктивних та суб'єктивних чинників у формуванні релігійного образу лідера на прикладі діяльності Нахмана Брацлавського. Виокремлено такі типи лідерства, як лідер-ідеолог (на прикладі релігійної діяльності Ізраеля Бешта), лідер-просвітитель (Шолома Дов Бера Шнеєрсона) та лідер-організатор (Менахема Менделя Шнеєрсона).

Ключові слова: релігійне лідерство, іудаїзм, харизма, релігійна комунікація, релігійна харизма.

Москаленко Л.Н. Феномен религиозного лидерства на примере иудейских традиций. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11. – религиоведение. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова МОНмолодѣспорта Украины, Киев, 2012.

Диссертация посвящена комплексному исследованию религиозного лидерства на примере иудаизма. В работе осуществлен структурно-функциональный анализ

религиозного лидерства в контексте компаративного, исторического и философского срезов.

В процессе сравнительного анализа между общественно-политическим и религиозным лидерством раскрывается содержание последнего, отличительными чертами которого являются религиозная мотивация в деятельности лидера и представление о его связи с трансцендентной силой. Во время реконструкции исторических типов лидерства (священство, мудрецовство, рабинат и цадикизм) было выделено три основные элементы, которые составляют структуру религиозного лидерства в иудаизме (анализ природы религиозной власти, характеристика коммуникационных механизмов воздействия, функциональная направленность деятельности лидера и его влияние на другие социальные институты). В контексте философского среза была проанализирована взаимосвязь объективных и субъективных факторов в формировании религиозного имиджа лидера на примере деятельности Нахмана Брацлавского.

В работе рассматриваются основные механизмы влияния лидера на последователей, определена роль непосредственно личности лидера в этом коммуникационном процессе. Проведен структурный анализ религиозной харизмы как природного механизма воздействия на адептов, который нашел свое отображение в иудейских традициях. Становление харизмы тесно взаимосвязано с личной энергией религиозного лидера, которая формируется под воздействием ряда факторов: личные качества индивида, особенности процесса его социализации, специфика социальной группы, в которой пребывал индивид в «передхаризматический» период.

Выделены новые критерии в типологизации религиозного лидерства в контексте хасидских традиций: структурно-организационный, инструментальный, коммуникативный и функциональный. Предложены такие типы лидерства, как лидер-идеолог (на примере религиозной деятельности Исраэля Бешта), лидер-просветитель (Шолома Дов Бера Шнеерсона) и лидер-организатор (Менахема Мендела Шнеерсона).

Ключевые слова: религиозное лидерство, иудаизм, хасидизм, религиозная коммуникация, религиозная харизма.

Moskalenko L.N. The Phenomenon of Religious Leadership (the Case of Jewish Religious Traditions). - Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philosophy, Speciality 09.00.11 – Religious Study. – M.P. Dragomanov National Pedagogical University MESYS of Ukraine. – Kyiv, 2012.

This thesis deals with the complex research of religious leadership illustrated by Judaism. The work contains the structural analysis of religious leadership, the basic mechanisms of influence of leader on followers and the direct role of leader's personality in this communication process has been distinguished. The structural analysis of religious charisma as a natural mechanism of affecting adherents that has the reflection in Judaic traditions has been offered. The formation of charisma is tightly interrelated with personal energy of religious leader. This energy is generated under the influence of number of such

factors as personal qualities, the peculiarities of individual socialization and specific character of social group of “pre-charismatic” period.

The analysis of intercommunication of objective and subjective factors in forming the religious character illustrated by activity of Nachman from Bratslav was carried out. New criteria in typology of religious leadership in Hasidism have been marked out.

The new criteria in typology of religious leadership in the context of Hasidic traditions have been marked out. Such new types of leadership as leader-ideologist, leader-educator and leader-organizer have been worked out.

Key words: religious leadership, Judaism, Hassidism, religious communication, religious charisma.

НБ НПУ

100160596

Ум. друк. арк. 0,9. Формат 60x84/16.

Підписано до друку 22.10.12р. Формат 29,7x42¹/₄

Наклад 100 прим. Замовлення № 110

Віддруковано на різнографі в видавничому центрі “Принт-центр”

03056, м. Київ, вул. Політехнічна, 35

Тел./факс: 486-50-88, 332-41-10, 277-40-16

<http://www.printc.com.ua>. E-mail printc@ukr.net

